

บทที่ ๔ บทบาทของตัวละครระเข้ที่ปรากฏในนิทานไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บทบาทของตัวละครระเข้ตามพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงในเรื่อง เพื่อให้เข้าใจบทบาทของตัวละครระเข้ในนิทานไทยและสังคมไทยดียิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ให้รายละเอียดไว้ในตารางที่ ๓ ในภาคผนวก

๔.๑ บทบาทของตัวละครระเข้

ผลการวิเคราะห์พบว่าตัวละครระเข้ในนิทานไทยแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ตัวเอก ตัวปฏิบัติกร ผู้ช่วย และตัวประกอบ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบทบาทของตัวละครแต่ละประเภทดังนี้

๔.๑.๑ บทบาทของตัวละครระเข้ที่เป็นตัวเอก

ตัวละครระเข้ที่เป็นตัวเอก หมายถึง ตัวละครระเข้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีลักษณะเหนือธรรมชาติและมักปรากฏอยู่ในนิทานประจำถิ่น นอกจากนี้บางส่วนยังปรากฏในนิทานอธิบายเหตุ นิทานสัตว์ ตำนานปรัมปรา นิทานคติ นิทานมหัศจรรย์ และนิทานศาสนาตามลำดับ (ดูตารางที่ ๓) ตัวละครระเข้ที่เป็นตัวเอกมีบทบาทในนิทานไทย ๔ บทบาท ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์เป็นลำดับตามจำนวนตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่อง ได้แก่ ผู้ทำลาย ผู้คุ้มครอง ผู้เป็นพาหนะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผู้สืบทอดประเพณี

๔.๑.๑.๑ ผู้ทำลาย

ตัวละครระเข้ที่เป็นตัวเอกมีบทบาทเป็นผู้ทำลายมากที่สุด (ดูตารางที่ ๓) ส่วนใหญ่มีลักษณะตามธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ร้าย ไม่ว่าจะเป็นนุรร้าย เนรคุณ ผูกพยาบาท ตะกละ เจ้าเล่ห์ เกเร และประพฤตินอกงาม ตัวเอกจะแสดงบทบาทเป็นผู้ทำลายโดยการทำร้ายร่างกายผู้อื่นในกรณีต่างๆ แบ่งได้เป็นการก่อกินหรือทำร้ายผู้อื่น และการทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาว พบในนิทาน ๓๔ เรื่อง

ตัวเอกที่เป็นผู้ทำลายโดยวิธีก่อกินหรือทำร้ายร่างกายมนุษย์และสัตว์พบมากที่สุด มักมีลักษณะนิสัยดุร้าย เนรคุณ ผูกพยาบาท ตะกละ เจ้าเล่ห์ และเกเร ซึ่งมีทั้งการทำร้ายมนุษย์และทำร้ายสัตว์ ตัวละครระเข้ที่ก่อกินหรือทำร้ายมนุษย์ จะออกอาละวาดทำร้ายผู้คนจนผู้คนหวาดกลัวและในบางเรื่องต้องหากคนมาปราบ ได้แก่ ตัวละคร ชาลวัน ใน ชาลวันคำกาพย์ ตำนานชาลวันสำนวนที่ ๑, ๓ และ ๔ ไอ้ต่างเกยไชย ใน ไอ้ต่างเกยไชย สำนวนที่ ๑-๓ และตัวละครระเข้อื่นๆ ใน จรเข้หรือจกเข้ โปรดสัตว์ได้บัพ สอนระเข้ให้ว่ายน้ำ จรเข้ปูน ตำนานจรเข้บ้านท่าขอนยาง ตำนานลำสามหมอ ตำนานจรเข้สามพัน ตำนานตำบล

จรเข้ร้อง ตำนานวัดจระเข้ใหญ่ ตำนานจระเข้คาบคน ตำนานแหลมวัง และ จระเข้กับ
 จิ้งจก ส่วนจระเข้ตัวเอกที่กัดกินหรือทำร้ายสัตว์ ปรากฏทั้งการทำร้ายพวกเดียวกันและการทำ
 ร้ายสัตว์ชนิดอื่น ตัวเอกที่ทำร้ายจระเข้ด้วยกัน ปรากฏใน ตำนานท้าวพันตา พญาพันวัง ท้าว
 พันตา และ พญาพันวัง มักจะทำร้ายจระเข้ถิ่นอื่นที่เข้าไปหากินในถิ่นตนอยู่เสมอ จนเป็นเหตุให้
 “ท้าวโคจร” จระเข้อีกฝ่ายออกมาปราบจนสำเร็จ ส่วนตัวเอกที่ทำร้ายสัตว์ชนิดอื่น มีทั้งการทำ
 ร้ายกระต่าย สุนัข ควาย และเสื่อ ดังปรากฏในนิทานเรื่อง นางกันไทรย จระเข้กับลิง ส่วน
 ๑ และ ๒ และ ลิงกับจระเข้ ส่วน ๑ และ ๒ ซึ่งตัวละครจระเข้ตั้งใจจะกินลิงแต่ลิงใช้ไหว
 พริบเอาตัวรอดไปได้ ใน กระต่ายกระโดดจระเข้ไม่มีลัน จระเข้ไม่มีลัน และ เหตุที่กระต่าย
 ไม่มีหางและจระเข้ไม่มีลัน ตัวละครจระเข้ทำร้ายกระต่ายจนหางขาด ใน ชีพมาที่จุมูกจระเข้
 และ จระเข้กับหมา ตัวละครจระเข้ทำร้ายสุนัข ใน กระจงกับจระเข้ ควายกับจระเข้ และ
 ควาย จระเข้ และกระจง ตัวละครจระเข้ทำร้ายควาย และในเรื่อง ความทะเยอทะยาน ตัว
 ละครจระเข้กินเสื่อ

ตัวละครจระเข้ในชุดชาลวัน-ไกรทองที่ประพุดติผิดในกามคาบหญิงไปเป็นเมีย
 คือ ชาลวัน ใน ชาลวันคำกาพย์ และ บทละครเสภาเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหมื่น
 นราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ไปจุดคว่า นางตะเกาทอง ไปเป็นเมียทั้งที่มี นางวิมาลา และ นาง
 เลื่อมลายวรรณ เป็นเมียอยู่แล้วถึงสองคน ชาลวันจึงมีบทบาทเป็นผู้ทำลายพรหมจรรย์ของหญิง
 สาว

ตัวอย่างการทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาวที่ปรากฏใน บทละครเสภาเรื่อง
 ไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ดังความว่า

แสนเอยแสนสยอง ตะเกาทองเส้าสร้อยละห้อยหา เสียตัว
 กลัวภัยกุมภา ฟุ่มพายน้ตาอาลัย สงสารมารดา ญาติกาอยู่หลังทั้งป่าวไพร่
 เหมือนตายจาก ทั้งเป็นไม่เห็นใคร ข้ามาได้ผิวตะเข้เสเพลพันธุ์ ออกเอยอนิจจา
 ครานี้ ไม่มีที่พึ่งพาเหมือนอาสัญ เฝ้าโคกเส้าเหงาอรุจาบัลย์ สะอื้นอันไม่วาย
 พายน้ำตาฯ^๑

^๑ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์, บทละครเสภาเรื่องไกรทอง (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
 ฌาปนกิจศพ หม่อมราชวงศ์หญิง สิริยากร ศิลปี ณ วัดธาตุทอง พระโขนง กรุงเทพมหานคร,
 ๒๕๑๗), หน้า ๓.

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชาววัน จุด ตะเกาทอง มาเป็นภรรยาทั้งที่นางไม่เต็มใจ ส่งผลให้นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมาก

เมื่อพิจารณาบทบาทการเป็นผู้ทำลายของตัวเอกพบว่า ได้ส่งผลร้ายต่อตัวละครอื่น คือ ทำให้เสียชีวิตหรือเสียชีวิต ขณะเดียวกันก็ส่งผลร้ายต่อตัวเอง คือ ถูกตัวละครอื่นปราบจนกลายเป็นผู้แพ้ไปในที่สุด

๔.๑.๑.๒ ผู้คุ้มครอง

ตัวละครจะเข้าที่เป็นตัวเอกมีบทบาทเป็นผู้คุ้มครองรองลงมา ตัวเอกมักมีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือหรือคุ้มครอง หรือมีความรับผิดชอบ ตัวเอกจะคอยปกป้องคุ้มครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บุคคล ทรัพย์สินสมบัติ หรือสถานที่ต่าง ๆ ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง จำแนกได้เป็นผู้คุ้มครองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และผู้คุ้มครองธรรมดา ปรากฏในนิทาน ๒๑ เรื่อง

ผู้คุ้มครองที่มีความศักดิ์สิทธิ์จะมีฐานะคล้ายเทพ คือ เป็นพระเจ้าที่คอยปกป้องสิ่งต่าง ๆ ผ่านทางพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยไม่ปรากฏตัวตนให้ผู้ใดได้เห็น ตัวละครจะเข้าที่เป็นผู้คุ้มครองที่มีความศักดิ์สิทธิ์นี้จึงมีความลึกลับและน่าเกรงขาม แบ่งได้เป็นผู้คุ้มครองบุคคล และผู้คุ้มครองสถานที่

ผู้คุ้มครองบุคคลมีอยู่ ๒ กรณี คือ ช่วยให้บุคคลนั้นรอดพ้นจากอันตราย และช่วยให้บุคคลนั้นมีโชคลาภจากการบนบานศาลกล่าว ได้แก่ *พระเจ้าทวดนางเรียม* ใน *ตำนานทวดคลองนางเรียม* ช่วยคุ้มครองชาวเรือที่ทราบไหว้สักการะให้เดินทางได้อย่างปลอดภัย *พระเจ้านายมน* ใน *ตำนานโต๊ะนายมน* คอยคุ้มครองผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวให้อยู่ได้อย่างร่มเย็น และ *พระเจ้าแม่ศรีขวัญทอง* ใน *ตำนานพญายอดหน้า แม่ศรีขวัญทอง* คุ้มครองชาวบ้านที่เคารพนับถือตนให้อยู่รอดปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าพระเจ้าจะให้โชคลาภเฉพาะแก่ผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวหรือขอพรกับศาลของตนเท่านั้น อาจเป็นการให้โชคลาภทางด้านทรัพย์สินสมบัติหรือการประกอบกิจการสำเร็จ เช่น *พระเจ้าโต๊ะหินขวาง* ใน *ตำนานโต๊ะหินขวาง บันดาลให้ชายที่มาบนบานได้ปลามาก ๆ เพื่อนำเงินไปแต่งงาน*

ส่วนผู้คุ้มครองสถานที่จะเป็นพระเจ้าที่อยู่บริเวณนั้นคอยปกป้องรักษาสถานที่ต่าง ๆ ไม่ให้ถูกผู้ใดรบกวน ส่งผลให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นอยู่กันอย่างสงบสุข เช่น *พระเจ้า* ใน *ตำนานพระเจ้าพ่อแก้วเขียว* *ตำนานพระเจ้าพ่อเทพารักษ์* *ตำนานศาลเจ้าพ่อองครักษ์* *ตำนานโต๊ะหินขวาง* *ตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า* และ *ตำนานพระเจ้าแม่เอี้ยง*

ตัวเอกที่เป็นผู้คุ้มครองธรรมดาทำหน้าที่เฝ้ารักษาสิ่งต่าง ๆ เหมือนดังยาม แบ่งได้เป็นการคุ้มครองบุคคล การคุ้มครองทรัพย์สินสมบัติ และการคุ้มครองสถานที่ ตัวเอกที่เป็นผู้

คุ้มครองบุคคลเป็นจระเข้ในเรื่อง ตำนานจระเข้วัดหนองดินแดง ที่เข้าช่วยเหลือชาวบ้านที่ตกน้ำไม่ให้จมน้ำหรือถูกจระเข้เขื่อนกัด และยังได้คาบชาวบ้านที่ตกน้ำไปไว้ในถ้ำได้อย่างปลอดภัย จระเข้ใน ตำนานจระเข้หลวงพ่อเพชร เข้าหนุ่นเรือหญิงที่มาบน หลวงพ่อเพชร แล้วไม่แก้บน

ตัวเอกที่เป็นผู้คุ้มครองทรัพย์สมบัติจะเฝ้ารักษาทรัพย์สมบัติต่างๆให้รอดพ้นจากการถูกลักขโมยหรือถูกทำลายให้เสียหาย ดังจระเข้ใน ตำนานหลวงพ่อเพชร ที่เฝ้าสมบัติใต้แม่น้ำเจ้าพระยา และจระเข้ใน ตำนานเกาะมัดโพน ที่เฝ้าสิ่งของเครื่องใช้โบราณ

ตัวเอกที่เป็นผู้คุ้มครองสถานที่จะเฝ้าดูแลรักษาสถานที่ต่างๆมิให้ผู้ใดล่วงล้ำเข้ามาหรือทำความเสียหายแก่สถานที่ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่นั้นๆได้ ซึ่งมีทั้งการเฝ้ารักษา ถ้ำ คลอง บ่อ และบึง ดังเช่นจระเข้ใน ตำนานถ้ำน้ำบึง เฝ้ารักษาถ้ำจระเข้ในถ้ำน้ำบึงเป็นอย่างดี จระเข้ใน ตำนานจระเข้เผือกหรือตำนานจระเข้เจ้าพ่อชุมแสง เฝ้าคลองหน้าศาลเจ้าพ่อชุมแสง จระเข้ใน ตำนานวังตาเพชร เฝ้าคลองหน้าบ้านตนและภรรยา จระเข้ใน ตำนานบ่อหกบาตร เฝ้าบ่อน้ำใหญ่ที่ตนใช้ทดลองวิชากลายเป็นจระเข้ และจระเข้ใน ตำนานบึงพระอาจารย์ เฝ้าบึงน้ำที่ตนฝึกวิชาแปลงร่างเป็นจระเข้ ส่วนตัวเอกที่ป้องกันมิให้ผู้ใดลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองสถานที่นั้นๆ คือ จระเข้ใน ตำนานเมืองกุมภวาปี กัดกินคนที่ไม่บวงสรวง วิญญาณพระยาขอม และท้าวผาแดง ก่อนออกหาปลาบริเวณบ้านบึงหม้อ และ จระเข้โต๊ะลาดูดาบ ใน ตำนานจระเข้หน้าดำ(โต๊ะลาดูดาดง) ได้มาบอกมิให้ชาวบ้านพูดจาลบหลู่ โต๊ะลาดูดาดง ซึ่งเป็นจระเข้ผู้คุ้มครองพรุน้ำดำ

การที่ตัวละครจระเข้มีบทบาทเป็นผู้คุ้มครอง จะส่งผลดีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ แต่จะส่งผลร้ายต่อผู้ลบหลู่หรือมุ่งร้ายต่อบุคคล สิ่งของ และสถานที่ต่างๆ

๔.๑.๑.๓ ผู้เป็นพาหนะ

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวเอกและมีบทบาทเป็นพาหนะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักมีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ และจงรักภักดี ตัวเอกจะเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ เช่น เทพ และเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่ ปรากฏในนิทาน ๕ เรื่อง

ตัวเอกที่เป็นพาหนะของเทพจะช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทางแก่เทพ เช่น จระเข้ในเรื่อง สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นพาหนะให้เจ้าทะเลและเจ้าป่าขบซึ่งทั้งบนบกและในน้ำ จนได้รับผลจากการทำความดีให้เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำต่อมา ส่วนตัวละครจระเข้ที่เป็นพาหนะของเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่จะเคารพยกย่องเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่ที่ตนนับถือหรือเป็นลูกศิษย์อยู่ โดยตัวละครจระเข้ยอมเป็นพาหนะและรับใช้เจ้าพ่อหรือเจ้าแม่อย่างซื่อสัตย์และจงรักภักดี ดังปรากฏใน ตำนานจระเข้เจ้าพ่อจ้อย ตำนานจระเข้เจ้าพ่อหนุ่ม ตำนานจระเข้เจ้าแม่เอี้ยง

และ ไร่ต่างเกยไชย ใน ตำนานบ้านเกยไชยหรือไร่ต่างเกยไชยสำนวนที่ ๑ ซึ่งเป็นจระเข้ที่
อายุยืนและดุร้ายเปรียบเสมือนเรือข้ามฟากให้กับ เจ้าพ่อจ้อย

เมื่อพิจารณาบทบาทผู้เป็นพาหนะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของตัวเอกพบว่า ตัวละครจระเข้ช่วย
ส่งเสริมบุญบารมี ความสามารถ หรือพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ

๔.๑.๑.๔ ผู้สืบทอดประเพณี

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวเอกและเป็นผู้สืบทอดประเพณี มีทั้งตัวละครจระเข้ที่มี
ลักษณะตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ มีลักษณะนิสัยที่ดี คือ มีความเลื่อมใสศรัทธาใน
พระพุทธศาสนา พบในนิทาน ๔ เรื่อง จระเข้ใน ตำนานดาวจระเข้ และ ตำนานธงจระเข้ ทั้ง
๓ สำนวน แม้ว่าจะเป็นสัตว์เดียรัจฉานแต่ก็มีใจใฝ่ทำบุญทอดกฐินอย่างแรงกล้า เมื่อไม่สามารถ
ร่วมทำบุญในวัดได้จึงขอให้มีรูปวาดของถนนตรงเพื่อนำไปปักหน้าวัดที่ทอดกฐิน จึงเป็นที่มา
ของธงจระเข้ในประเพณีทอดกฐินของชาวพุทธ

เมื่อพิจารณาบทบาทการเป็นผู้สืบทอดประเพณีของตัวเอกพบว่า บทบาทนี้ส่งผลให้ตัว
เอกรอดพ้นจากบ่วงกรรมและได้ไปเกิดเป็นดาวจระเข้

น่าสังเกตว่าจระเข้ตัวเอกที่เป็นเพศหญิงพบอยู่เพียงเรื่องเดียว แต่มี ๒ สำนวน คือ
นิทานคำกลอนเรื่องนางแดงอ่อน และ นางแดงอ่อน ของภาคอีสาน นางแดงอ่อน ตัวเอกใน
เรื่องเป็นลูกสาวจระเข้แต่มีร่างกายเป็นมนุษย์ จึงถูกรังแกและใส่ร้ายว่ามีชู้ ตัวละครจระเข้ในที่นี้
จึงแสดงถึงความผิดแผกหรือเป็นคนละชนชั้นกับมนุษย์

สรุปได้ว่าบทบาทของตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวเอกพบบทบาททั้งสิ้น ๔ บทบาทด้วยกัน
คือ ผู้ทำลาย ผู้คุ้มครอง ผู้เป็นพาหนะ และผู้สืบทอดประเพณี ตามลำดับ ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัว
เอกมักแสดงความดุร้ายตามสัญชาตญาณเดิมจึงมีบทบาทเป็นผู้ทำลายมากที่สุด ส่วนบทบาท
เป็นผู้คุ้มครองนั้นเป็นการเปลี่ยนความดุร้ายของตัวเอกให้กลายเป็นประโยชน์ในการคุ้มครอง
ผู้อื่น ส่วนบทบาทของผู้เป็นพาหนะแสดงให้เห็นว่าตัวละครจระเข้มีความเกี่ยวข้องหรือถือเป็น
ส่วนหนึ่งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เนื่องจากมีฐานะเป็นพาหนะคู่ใจติดตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปยัง
สถานที่ต่างๆ และด้วยลักษณะทางกายภาพของจระเข้ที่เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ จึงสามารถ
อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้ และบทบาทสุดท้าย คือ
บทบาทในการเป็นผู้สืบทอดประเพณี เป็นบทบาทที่บ่งบอกว่าจระเข้เป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับ
พระพุทธศาสนา

๔.๑.๒ บทบาทของตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติ

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติ หมายถึง ตัวละครจระเข้ที่มีบทบาทเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอก ผู้วิจัยพบว่าตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติมักมีลักษณะเหนือธรรมชาติและปรากฏอยู่ในนิทานชีวิต และยังมีปรากฏในนิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานสัตว์ ตำนานปรัมปรา และนิทานศาสนาตามลำดับ (ดูตารางที่ ๓) ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติมีทั้งสิ้น ๓ บทบาทเรียงลำดับตามจำนวนตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องได้เป็นผู้อุบาย ผู้คุมครอง และผู้ช่วยเหลือตัวเอก

๔.๑.๒.๑ ผู้อุบาย

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติมีบทบาทเป็นผู้อุบายมากที่สุด (ดูตารางที่ ๓) ตัวปฏิบัติมักมีลักษณะเหนือธรรมชาติและปรากฏลักษณะนิสัยที่ร้าย คือ ดุร้าย เนรคุณ เจ้าเล่ห์ เกเร ประพฤติผิดในกาม และหึงหวง ซึ่งมีทั้งการทำร้ายผู้อื่นทางการกระทำและทางวาจา พบในนิทาน ๒๐ เรื่อง ตัวปฏิบัติที่ทำร้ายผู้อื่นทางการกระทำ อาละวาดกัดกินมนุษย์ สัตว์ และทำลายสิ่งของ ได้แก่ จระเข้ชาลวัน ใน นิทานตอนต้นก่อนบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไกรทอง บทละครนอกเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ และ ตำนานไกรทอง และตัวละครจระเข้อื่นๆ ใน ตำนานดาวฤกษ์จิตตะ ตำนานนางอินถวาหรือตำนานเมืองวังสามหมอ ตำนานจระเข้วัดห้วยจระเข้ ตำนานเจ้ากงจีน ตาเยย กระจ่ายเจ้าปัญญา และ ทำคุณบูชาโทษ ซึ่งมีทั้งคิดจะกินผู้เลี้ยงและออกอาละวาดกัดกินหรือทำร้ายผู้คนที่อาศัยริมน้ำ นอกจากนี้ยังมีการทำร้ายมนุษย์โดยการสาป ดัง พญากุมภี ใน กาพย์เรื่องนางแดงอ่อน ที่ทำร้าย พระศุศดา โดยสาปให้เป็นจระเข้ทองไปอยู่ในถ้ำใต้น้ำอย่างทุกข์ทรมาน ส่วนตัวปฏิบัติที่ทำร้ายสัตว์มีทั้งทำร้ายพวกเดียวกันและทำร้ายสัตว์ชนิดอื่น ตัวปฏิบัติที่ทำร้ายจระเข้ด้วยกัน คือ พญาท่าข้าม ที่ทำร้าย พญาอดน้ำ ใน ตำนานพญาอดน้ำ แม่ศรีขวัญทอง ส่วนตัวปฏิบัติที่ทำร้ายสัตว์อื่น ปรากฏในเรื่อง กระจ่ายกับจระเข้ และ กระจ่ายกับตะเข้ ตัวละครจระเข้ทำร้ายกระจ่าย และ กระจ่ายกับหอยโข่ง ตัวละครจระเข้ทำร้ายหอยโข่ง

นอกจากนี้ยังมีตัวปฏิบัติที่ทำลายสิ่งของ คือ จระเข้ใน ตำนานโตะกิมุต ธรณี ทำลายอวนของลูกชาย โตะกิมุต ธรณี จนขาด ทำให้ตัวเอกต้องออกมาเจรจาให้หยุดทำลายสิ่งของ

ส่วนการทำร้ายผู้อื่นทางวาจาและการกระทำพบในตัวปฏิบัติฝ่ายหญิง ซึ่งมักแสดงความหึงหวงอย่างดุร้ายทั้งคำทอและทำร้ายร่างกายหญิงอื่น ได้แก่ บทบาทของ วิมาลา และ เสื่อมลายวรรณ ในเรื่องไกรทองสำนวนต่างๆ ตัวละครจระเข้ทั้งสองจะแสดงอาการโกรธ

เกรี้ยว ดุด่า และเข้าตบตี นางตะเภาทอง ทุกครั้งเมื่อเกิดการทะเลาะกัน ใน บทละครนอกเรื่อง ไกรทองสมัยกรุงศรีอยุธยา นิทานตอนต้นและบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไกรทอง บทละครนอกเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ บทละครเสภาเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ และ นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์

ตัวอย่างการทำร้ายร่างกายผู้อื่นของตัวละครจระเข้ วิมาลา ใน บทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไกรทอง ปรากฏในตอนที่ว่า

เมื่อนั้น	วิมาลาขยับย่อไม่ถอยหนี
ร้ายกาจด้วยเป็นชาติกุมภีล	ต่อตีมีกำลังเรียวแรง
จะเข้าจิกศีรษะนางไม่ได้	บัดป้องว่องไวเข้มแข็ง
หยิกข่วนกอดกักวัดแว้ง	พลิกแพลงผลักใส่ไปมา ^๑
.....
ครั้นลงถึงพื้นพสุธา	ก็กลายเป็นกุมภาเติบโตใหญ่
ฟาดหางวัดแว้งว่องไว	เข้าไล่สองหางนารี ^๒

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความดุร้ายและบทบาทการเป็นผู้ทำลายของ วิมาลา ได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากการตบตีกับ ตะเภาก้าว และ ตะเภาทอง อย่างรุนแรงในตอนที่มีร่างกายเป็นมนุษย์ และการไล่กัดนางมนุษย์ทั้งสองในตอนที่แปลงกายกลับเป็นจระเข้

ตัวอย่างคำประพันธ์ตอนที่ตัวละครจระเข้เพศหญิงทำร้ายผู้อื่นทางวาจา ปรากฏใน นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ ดังต่อไปนี้

จะกล่าวถึงวิมาลามารศรี	เมียกุมภีลที่อยู่ในคูลา
กับเจ้าเลื่อมไสยวรรณกัลยาณี	สองโสภางามพริ้งทุกสิ่งอัน
นางทราบว่ามีได้เมียน้อย	งามแซมซ้อยสวยสมพักตร์คมสัน
พิโรธดังไฟประลัยกัลป์	จะผ่อนผันฉันใดไฉนดี

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๒ (กรุงเทพฯ: บรรณาคาร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗.

.....
นางโกรธแค้นแน่นจิตต์ไม่คิดกลัว	ว่าตีชั่วดูเล่นจะเป็นไร
แล้วทำเมินแกล้งเดินจรดล	กระแทกกันลงบนเตียงเสียงเปรี้ยง- ใหญ่
ทำนังกรีมย้มแยมกระแอมโอ	กระทบไหล่โถมเจ้าตะเกาทอง
ว่าน้อยหรือนั้นชั้นจริงนางชิงผ้า	ช่างทำตัวกล้าดีไม่มีสอง
ไม่กลัวเกรงข่มเหงได้ใจลำพอง	อยากจะลองตบเล่นจะเป็นไร ^๑

จากคำประพันธ์ข้างต้น วิมาลา กับ เสื่อมไถยวรรณ โกรธแค้นที่สามี คือ ชาลวัน มีภรรยาใหม่ จึงออกไปตำทอ ตะเกาทอง ด้วยอารมณ์โกรธเกรี้ยว

บทบาทการเป็นผู้ทำลายของตัวปฏิบัติส่งผลร้ายต่อผู้อื่น คือ ทำให้เสียชีวิตหรือเสียชีวิตพรหมจรรย์ และส่งผลร้ายต่อตนเองอย่างชัดเจน คือ ทำให้มีผู้กล้าหรือผู้มีความสามารถออกมาปราบ

๔.๑.๒.๒ ผู้คุ้มครอง

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติและเป็นผู้คุ้มครอง มักมีลักษณะเหนือธรรมชาติ และมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ ตัวปฏิบัติจะคอยปกป้องและคุ้มครองสิ่งต่างๆ ให้ปลอดภัยจากอันตราย พบ ๒ เรื่อง ตัวปฏิบัติที่มีบทบาทเป็นผู้คุ้มครองที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีฐานะเป็นจระเข้เจ้าที่มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งสามารถคุ้มครองสถานที่และบุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงได้ ตัวละครจระเข้ที่มีบทบาทนี้ คือ โต๊ะลาตุตาดง ใน ตำนานจระเข้หน้าดำ(โต๊ะลาตุตาดง) ซึ่งจะคุ้มครองชาวบ้านในบริเวณพรุน้ำดำที่ให้ ความเคารพและไม่พูดจาลบหลู่ตนให้อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ได้อย่างปลอดภัย และ ท้าวโคจร ใน ตำนานท้าวพันตา พญาพันวัง เข้าต่อสู้กับ ท้าวพันตา และ พญาพันวัง ตัวเอกของเรื่องที่เป็น จระเข้อันธพาลได้สำเร็จ

บทบาทการเป็นผู้คุ้มครองของตัวปฏิบัติส่งผลให้เป็นที่ยอมรับของตัวละครอื่นในเรื่อง ทั้งยังเป็นการกำราบตัวละครอื่นที่ล่วงล้ำเข้ามาทำร้ายตัวปฏิบัติหรือพวกพ้องอีกด้วย

^๑บุษย์, ไกรทอง (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕.

๔.๑.๒.๓ ผู้ช่วยเหลือตัวเอง

ตัวละครจะเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติและเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอง มีลักษณะตามธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ร้าย คือ คุร้าย ดังเช่นจะเข้ใน ตำนานจะเข้วัดห้วยจะเข้ เป็นจะเข้คุร้ายแต่ก็ไม่ทำร้ายเจ้าอาวาสที่เดินลงไปเก็บเหรียญในแม่น้ำ อันแสดงให้เห็นถึงความเก่งกล้าสามารถทางวิชาอาคมของเจ้าอาวาสที่สามารถปราบจะเข้ที่คุร้ายได้

ตัวปฏิบัติที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองในที่นี้ เสริมให้ตัวเองมีบทบาทเด่นขึ้น คือ ได้แสดงความสามารถทางด้านไสยศาสตร์ให้ผู้อื่นได้ประจักษ์

ผู้วิจัยพบว่าตัวละครจะเข้ที่เป็นตัวปฏิบัติมีบทบาท ๓ บทบาท คือ ผู้ทำลาย ผู้คุ้มครอง และผู้ช่วยเหลือตัวเองตามลำดับ การที่ตัวปฏิบัติมีบทบาทเป็นผู้ทำลายมากที่สุดแสดงให้เห็นว่า บทบาทการเป็นผู้ทำลายของตัวละครจะเข้เป็นบทบาทสำคัญในนิทานไทย นอกจากนี้ก็ยังมีบทบาทการเป็นผู้คุ้มครอง คอยช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากอันตรายเช่นเดียวกับตัวเอง ส่วนบทบาทการเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองเป็นบทบาทเสริมที่ช่วยให้ตัวเองได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่

๔.๑.๓ บทบาทของตัวละครจะเข้ที่เป็นผู้ช่วย

ตัวละครจะเข้ที่เป็นผู้ช่วย หมายถึง ตัวละครจะเข้ที่เป็นผู้ช่วยของตัวเองหรือตัวปฏิบัติมีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวละครทั้งสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกัน ผู้วิจัยพบว่าตัวละครจะเข้ที่เป็นผู้ช่วยส่วนใหญ่มีลักษณะเหนือธรรมชาติและมักปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ และนิทานประจําถิ่น นอกจากนี้ยังปรากฏในนิทานชีวิต นิทานศาสนาและมุขตลกและเรื่องไม่รองลงมา (ดูตารางที่ ๓) แบ่งได้เป็น ๔ บทบาท ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์เป็นลำดับตามจำนวนตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่อง ได้แก่ ผู้ช่วยเหลือตัวเอง ผู้คุ้มครอง ผู้เป็นพาหนะของเจ้าของ และผู้ทำลาย

๔.๑.๓.๑ ผู้ช่วยเหลือตัวเอง

ตัวละครจะเข้ที่เป็นผู้ช่วยมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองมากที่สุด (ดูตารางที่ ๓) ปรากฏทั้งลักษณะตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติและมักมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ กตัญญู และกล้าหาญ ผู้ช่วยจะช่วยเหลือให้ตัวเองประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ อันได้แก่ การงาน ความรัก และการต่อสู้ รวมทั้งช่วยชีวิตตัวเองอีกด้วย ปรากฏในนิทาน ๗ เรื่อง

ผู้ช่วยที่ช่วยเหลือตัวเองให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ได้แก่ จระเข้ในเรื่อง นายพุทโร จระเข้ช่วยให้ นายพุทโร นำสิ่งของไปให้พระราชตามที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ ทำให้ตัวเองไม่ถูกลงโทษ และจระเข้เรื่อง บัณฑิตหิระ พาตัวเอง คือ บัณฑิตหิระ ข้ามแม่น้ำเพื่อไปหาพระเจ้าตามที่ได้รับมอบหมายจากโตะครู

ผู้ช่วยที่ช่วยเหลือตัวเองให้ประสบความสำเร็จในด้านความรัก ช่วยส่งเสริมให้ตัวเองได้แต่งงานกับคนรักหรือได้พบกับคนรักที่พลัดพรากจากกัน ได้แก่ จระเข้ในเรื่อง บัณฑิตหิระ คายทองออกมาให้ บัณฑิตหิระ นำไปขอหญิงที่รักแต่งงาน พี่ชายและลูกชายของนางแดงอ่อน ในเรื่อง นางแดงอ่อน ช่วยเหลือให้ นางแดงอ่อน ได้กลับไปอยู่กับ ท้าวมหาวงศ์ อีกครั้ง หลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกัน

ผู้ช่วยที่ช่วยเหลือตัวเองให้ประสบความสำเร็จในด้านการต่อสู้จะเข้าช่วยเหลือตัวเองให้ต่อสู้กับศัตรูจนชนะทุกครั้ง คือ พญากุมภี ใน ภาพยนตร์เรื่องศิลปะศาสตร์ ที่ช่วยตัวเองต่อสู้กับจระเข้ใหญ่จนชนะ

ส่วนผู้ช่วยที่ช่วยชีวิตตัวเองไว้ได้ ได้แก่ จระเข้ในเรื่อง ชาวเม่าสากเหม็ง ช่วยตัวเอง คือ เหมิง และ เหมิง จากแม่น้ำและช่วยรักษาแผลที่ถูกทำร้ายจนหาย พญากุมภี พี่เลี้ยงของ พระศิลปะศาสตร์ ใน ภาพยนตร์เรื่องศิลปะศาสตร์ กลืนตัวเองลงไปในห้องเพื่อปกป้องชีวิตของเจ้านายจากศัตรู พระศุศดา ใน ภาพยนตร์เรื่องนางแดงอ่อน ช่วยเหลือ นางแดงอ่อน ให้ออกจากอันตรายหลังถูกขับออกจากเมือง และ จระเข้พี่ชายของนางแดงอ่อน ใน นางแดงอ่อน ช่วยเหลือ นางแดงอ่อน หลังจากถูกเนรเทศออกนอกเมืองเช่นเดียวกัน

จากที่ได้พิจารณาบทบาทการเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองของผู้ช่วยพบว่า บทบาทนี้เป็นบทบาทสำคัญที่ช่วยให้ตัวเองอยู่รอดปลอดภัย รวมทั้งได้แสดงความสามารถในด้านต่างๆ จึงเป็นบทบาทที่ส่งผลดีต่อตัวเองโดยตรง

๔.๑.๓.๒ ผู้คุ้มครอง

ผู้ช่วยที่เป็นผู้คุ้มครองมีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ และกล้าหาญ ได้แก่ นางผีเสื้อยักษ์ อารักษ์เมืองหริภุญชัยที่แปลงกายเป็นจระเข้เพื่อเข้าขัดขวางและต่อสู้กับ พระเสื้อเมือง ของเมืองละโว้ที่แอบเข้ามาฆ่า ไก่แก้ว ของเมืองหริภุญชัย เพื่อให้เมืองล่มจม ในเรื่อง ไก่แก้วนครหริภุญชัย

บทบาทการเป็นผู้คุ้มครองของผู้ช่วยนี้ส่งผลดีต่อตัวเอง ทำให้ตัวเองรอดพ้นจากภัยอันตรายและได้แสดงความสามารถในฐานะสัตว์ประจำเมืองต่อไป

๔.๑.๓.๓ ผู้เป็นพาทนะ

ผู้ช่วยที่เป็นพาทนะของเจ้าของมีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ จงรักภักดี ผู้ช่วยจะยอมเป็นพาทนะพาเจ้าของท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ คือ *จระเข้ของ ตาคงเพชร* ใน *ตำนานเกาะจระเข้* ที่ชื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อ *นายคงเพชร* เจ้าของมาก จึงยอมให้เจ้าของขี่ไปตามสถานที่ต่างๆ ทั้งยังยอมถูกสาปเป็นเกาะเพื่ออยู่กับเจ้าของตลอดไปอีกด้วย

เมื่อพิจารณาผู้ช่วยที่มีบทบาทเป็นพาทนะของเจ้าของพบว่าส่งผลดีต่อตัวเอง ทำให้ตัวเองได้รับความสะดวกสบายในการเดินทางและเสริมความสามารถของตัวเองที่ทำให้สัตว์ร้ายดังเช่นจระเข้ยอมเป็นพาทนะของตนได้

๔.๑.๓.๔ ผู้ทำลาย

ผู้ช่วยที่มีบทบาทเป็นผู้ทำลายมีลักษณะตามธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยทั้งดีและร้าย คือ จงรักภักดีต่อเจ้าของ แต่ก็ร้ายต่อผู้อื่น ปรากฏตัวเดียว คือ *อ้ายทน* *จระเข้ของนางจำปา* ใน *ตำนานนางรุ่มสายสกล* ที่อาละวาดทำลายขบวนเรือขันหมากของ *เจ้าราชสกุล* คนรักเก่าของนาง ที่ยกไปสู่ขอ *นางรุ่มสายสกล* เป็นเหตุให้เรือขันหมากและทรัพย์สินในเรือเสียหายเป็นจำนวนมาก และยังทำให้คนในเรือเสียชีวิตจำนวนหนึ่งอีกด้วย

จากบทบาทการเป็นผู้ทำลายของผู้ช่วยแสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้ช่วยคอยช่วยเหลือตัวเองที่มีบทบาทร้ายผู้ช่วยก็จะมีบทบาทร้ายตามไปด้วย ซึ่งส่งผลร้ายต่อตัวละครอื่นทั้งยังส่งผลให้ตนและเจ้าของเสียชีวิตอีกด้วย

สรุปตัวละครจระเข้ที่เป็นผู้ช่วยปรากฏบทบาท ๔ บทบาท คือ ผู้ช่วยเหลือตัวเอง ผู้คุ้มครอง ผู้เป็นพาทนะ และผู้ทำลายตามลำดับ ตัวละครจระเข้ที่เป็นผู้ช่วยมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทการเป็นผู้ช่วยจึงมักช่วยเหลือตัวเองในด้านต่างๆ ส่วนบทบาทผู้คุ้มครองแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ช่วยในการปกป้องบ้านเมือง บทบาทของผู้เป็นพาทนะแสดงถึงพฤติกรรมของตัวละครจระเข้ว่ามีความกตัญญูและจงรักภักดีต่อผู้ที่เลี้ยงดูตน และบทบาทของผู้ทำลายจะปรากฏเมื่อตัวละครจระเข้เป็นผู้ช่วยของตัวละครฝ่ายร้าย

๔.๑.๔ บทบาทของตัวละครระเซ้ที่เป็นตัวประกอบ

ตัวละครระเซ้ที่เป็นตัวประกอบ คือ ตัวละครอื่นๆในเรื่องมีความสำคัญมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ของเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าตัวละครระเซ้ที่เป็นตัวประกอบส่วนใหญ่มีลักษณะเหนือธรรมชาติและปรากฏในนิทานชีวิต นิทานมหัศจรรย์ นิทานประจำถิ่น นิทานศาสนา มุขตลกและเรื่องโม้ และตำนานปรัมปราตามลำดับ มี ๔ บทบาท เรียงลำดับตามจำนวนตัวละครระเซ้ที่แสดงบทบาทในเรื่องได้เป็น ผู้ทำลาย ผู้ช่วยเหลือตัวเอก ผู้คุ้มครอง และผู้อบรมสั่งสอน

๔.๑.๔.๑ ผู้ทำลาย

ระเซ้ที่เป็นตัวประกอบมีบทบาทเป็นผู้ทำลายมากที่สุด (ดูตารางที่ ๓) ตัวละครระเซ้มักมีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยดุร้าย เนรคุณ เกเร ตะกละ และหึงหวง จึงมักแสดงพฤติกรรมทำลายล้างสิ่งต่าง ๆ รอบตัว อันได้แก่ การอาละวาดกัดกินหรือทำร้ายผู้คน การทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาว การเป็นอาเพศต่อผู้ที่กินตน การเป็นอันธพาล การอาละวาดจากความหึงหวง และการทำลายชีวิตผู้อื่นทางอ้อม พบในนิทาน ๑๗ เรื่อง

พฤติกรรมการกัดกินหรือทำร้ายผู้คนโดยไม่เลือกหน้า ปรากฏในนิทานไทยหลายเรื่อง ได้แก่ ระเซ้ในเรื่อง ไภยราช สิริन्हะ ท้าวไพรยราช นิทานตอนต้นก่อนบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไชยเชษฐ ย่องเข้คนเก่ง หลวงตาทอง อ้ายปลิ้น หาญหมีจงอางระเซ้ ระเซ้เถรवाद ใน เสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ระเซ้ท้าวแสนดา และ ระเซ้พญาพันวัง ใน นิทานตอนต้นก่อนบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไกรทอง ระเซ้ท้าวพันดา ระเซ้พญาพันวัง ใน ชาลวันคำกาพย์ และ นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ และ ไอ้ต่างเกยไชย ใน นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ ตัวละครระเซ้ทั้งหมดอาละวาดกัดกินผู้คนบริสุทธิ์อย่างไม่เลือกหน้า

ตัวอย่างการเป็นผู้ทำลายโดยอาละวาดทำลายพาหนะและกัดกินผู้คนริมน้ำ ปรากฏใน นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ ความว่า

จะกล่าวฝ่ายในทะเลจรเซ้ได้	อันชาญไชยลือแจ้ทุกแห่งหน
ชื่อพันตากล้าจิตต์ฤทธิริน	อยู่กังวลได้เป็นนายฝ่ายกุมภา
มีน้องร่วมชีวีเป็นที่หวัง	ชื่อพันวังเชี่ยวชาญอันหาญกล้า
สองพี่น้องเลิศลักษณ์ทรงศักดิ์ดา	หมูกุมภาเกรงกลัวไปทั่วกัน

จรเข้ไต่ไ่ว่องคะนองแท้
คาบผู้คนกินเล่นไม่เว้นวัน

เห็นเรือแพไล่ฟาดขาดสับัน
ต่างขยันทุมภาประชาชนฯ^๑

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ทำลายของ ท้าวพันตา และ พญาพันวัง จระเข้ฝ้ายไต่ที่ออกอาละวาดทำลายเรือ แพ และคาบผู้คนไปกินทุกวัน

นอกจากนี้ยังมีบทบาทของ จระเข้เกรงหวาด ที่ทำลายชีวิตผู้บริสุทธิ์เพื่อแก้แค้น พลายชุมพล ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ควรนั้นกุ่มภาหลวงตาหวาด
ใหญ่ยาวราวพระยาชาละวัน

.....

พันบ้านตลาดกรวดรวดเร็วมา
ฟาดฟัดกัดตายกายกันไป

.....

พอชาวบ้านลงตะพานมาล้างปลา
โบกหางวางทะเลสิ่งขึ้นครั่งกาย
คาบผีรีมาที่หน้าจวน

เอาหางฟาดเพื่อยฝั่งตั้งสนัน
ครื้นครื้นสนันก้องลำพองกาย

.....

ควายข้างขวางหน้าเข้าไม่ได้
เลยไล่ล่องน้ำรำลงมา

.....

เข้าคาบคร่าลงหน้าแล้วดำทวน
ชูศพขึ้นถวายเป็นพระอิศวร
ฟัดฟาดขาดตัวนกระเด็นไป^๒

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ทำลายของ “จระเข้เกรงหวาด” ที่คร่าชีวิต ทั้งสัตว์และมนุษย์อย่างไม่เลือกหน้า

ตัวประกอบที่เป็นผู้ทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาว จะจุดคร่าหญิงอื่นไปเป็น ภรรยา ปรากฏใน นิทานคำกลอนเรื่อง ไกรทองของนายบุษย์ และ นิทานตอนต้นก่อนบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่อง ไกรทอง ชาลวัน พญาจระเข้คาบนางมนุษย์ตะเภาทอง ไปเป็นภรรยาในถ้ำได้น้ำ

ตัวอย่างการทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาว ปรากฏใน นิทานคำกลอนเรื่อง ไกรทองของนายบุษย์ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

^๑ บุษย์, ไกรทอง (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๑-๒.

^๒ ขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๐๕๗.

วันนั้น जरเข็ใหญ่จะได้คู่

จะนั่งนอนไม่ผ่อนสุขสำราญ
 อยากจะกินมนุษย์เล่นเป็นอาหาร
 พอคิดถึงกุมภาไม่ซำที

.....
 เราจะพาทรมวยครรไลลา

.....
 เจ้ากุมภาควำได้ตะเกาทอง

สถิตอยู่ถ้ำมณีศรีรัตนฐาน
 อูระปานร้อนรมสุขมอคคี่
 ให้สำราญปรีดีเปรมเกษมศรี
 ออกจากที่ถ้ำทองคะนองฤทธิ์

.....
 ไปนิทราแนบชมภิมิรมย์รัก

.....
 นวลละอองทั้งอินทรียไม่มีหมาง^๑

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นการเป็นผู้ทำลายพรหมจรรย์ของหญิงสาวอย่างเห็นได้ชัด ชาลวัน นึกอยากได้นางมนุษย์ไปเป็นภรรยา ก็ตรงเข้าคาบ ตะเกาทอง ไปไว้ในถ้ำทองทันที โดยไม่ไตร่ตรองว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด

การทำลายของตัวละครจะเข็เนื่องมาจากการกินเนื้อจะเข็แล้วทำให้เกิดอาเพศ ปรากฏในเรื่อง ตำนานเรือมาตวัตวิเชียรบำรุง คนในคณะขนไม้ นำลูกจะเข็มาทำเป็นอาหารโดยคิดว่าเป็นตะกวด จึงทำให้คนที่กินเจ็บป่วยล้มตายเป็นอันมาก

ตัวประกอบที่มีบทบาทเป็นผู้ทำลายความสุขโดยการเป็นอันธพาล มักเกร และชอบหาเรื่องทำร้ายหรือก่อแค้นผู้อื่นอยู่เป็นประจำ ได้แก่ जरเข็ใหญ่ใน ภาพยนตร์เรื่องศิลป์ศาสตร์ เข้าขวางทางและทำร้าย พระศิลป์ศาสตร์ जरเข็ใน ตำนานโนรา ลอยขวางเรือของนางนวลทองสำลี ขณะกลับเมืองทำให้ทหารต้องปราบ जरเข็ก่อนออกเดินทางต่อทำให้เกิดความล่าช้า ท้าวโคจร ใน นิทานตอนต้นก่อนบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่อง ไกรทอง และ ตำนานชาลวัน ส่วนวันที่ ๒ มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับ जरเข็อื่น ไกรวงศ์ และ ไกรเวช ใน นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ ก่อเรื่องลักพาตัวบิดาและทะเลาะวิวาทกับผู้อื่นเป็นประจำ

ส่วนตัวประกอบที่เป็นผู้ทำลายอันมีสาเหตุมาจากความหึงหวงนั้น คือ วิมาลา ใน ชาลวันคำภาพย์ และ นางวิมาลา และ นางเลื่อมลายวรรณ ใน ตำนานชาลวัน ส่วนวันที่ ๒ อาละวาดตำท้อและทำร้ายร่างกาย ตะเกาทอง ภรรยาใหม่ของ ชาลวัน

^๑ บุษย์, ไกรทอง, หน้า ๒๒.

นอกจากนี้ยังมีการทำลายชีวิตผู้อื่นทางอ้อม ได้แก่ ตัวละครจะเข้าไปในบ้านในเมือง พบเนื้อแพะที่ทหารของ พญางอกเขี้ยว ล้างไว้ จึงขโมยไปกินเป็นอาหาร ทำให้ทหารต้องฆ่าเด็กเพื่อนำตัวไปให้ พญางอกเขี้ยว กินแทน

๔.๑.๔.๒ ผู้ช่วยเหลือตัวเอง

ตัวละครจะเข้าเป็นตัวประกอบและมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอง มีทั้งลักษณะตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติและปรากฏทั้งลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ กล้าหาญ และลักษณะนิสัยที่ร้าย คือ ดุร้าย ชอบโอ้อวด ตัวประกอบจะคอยอำนวยความสะดวกและเกื้อหนุนตัวเองให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ทั้งการงาน ความรัก และการแสดงความสามารถทางคาถาอาคม ปรากฏในนิทาน ๖ เรื่อง

ตัวประกอบที่เป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองให้ประสบความสำเร็จในด้านการงานจะช่วยอำนวยความสะดวกและมอบสิ่งของสำคัญให้แก่ตัวเอง ซึ่งในที่นี้ คือ พระโพธิสัตว์ ปรากฏใน สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง กล่าวคือ จะเข้าร่วมกับสัตว์ร้ายอื่นๆในน้ำ คือ เจือก งู และมังกร เรียงตัวเป็นสะพาน และมอบดอกบัวนิโลบลให้พระโพธิสัตว์ เพื่อนำไปถวายตามคำสั่งของพระราช

ตัวประกอบที่ช่วยเหลือให้ตัวเองประสบความสำเร็จในด้านความรักจะส่งเสริมตัวเองให้ได้แต่งงานกับคนรักหรือมอบสิ่งของที่ทำให้กำเนิดคนรักในเวลาต่อมา ได้แก่ บิดาและมารดาของนางแดงอ่อน ในเรื่อง นางแดงอ่อน ซึ่งสนับสนุนให้ นางแดงอ่อน อภิเษกกับ ท้าวมหาวงศ์ ที่มาสู่ขอ โดยยอมยกนางให้แก่โดยดี ทำให้นางได้อภิเษกกับชายที่รัก และจะเข้าไปนายพุทไธ มอบเขี้ยวให้ตัวเอง ซึ่งต่อมาตัวเองก็ได้หญิงงามที่ออกมาจากเขี้ยวจะเข้าเป็นภรรยา

ตัวประกอบที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองให้ได้แสดงความสามารถมีทั้งตัวละครที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอง และตัวละครที่เป็นฝ่ายเดียวกับตัวเอง หากเป็นฝ่ายตรงข้ามก็มักจะยอมสยบต่อความเก่งกล้าสามารถของตัวเอง แต่หากเป็นฝ่ายเดียวกันก็มักจะยอมให้ตัวเองใช้อิทธิฤทธิ์กับตนเพื่อแสดงความสามารถให้ผู้อื่นประจักษ์ ซึ่งสังเกตได้ว่ามักเป็นการส่งเสริมความสามารถของตัวเองทางด้านวิชาอาคมหรือไสยศาสตร์ ดังเช่นในเรื่อง สังข์วิฑณะ ตัวประกอบแปลงกายเป็นจระเข้เพื่อข่มขู่ตัวเอง คือ พระโพธิสัตว์ แต่ตัวเองกลับมีอิทธิฤทธิ์มากกว่า ตัวประกอบจึงต้องยอมเป็นบริวารติดตามตัวเองไป หรือใน ตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า ตัวละครจะเข้ดุร้ายมากแต่ก็ถูกตัวเอง คือ เจ้าน้อยมหาพรหม ทำให้เชื่อใจ และใน ตำนานหลวงปู่ศุข ตัวประกอบ คือ ทหารเรือผู้หนึ่งยอมให้ตัวเองใช้คาถาอาคมกับตนเพื่อแสดงความสามารถให้ผู้อื่นเห็น โดยยอมให้ หลวงปู่ศุขเสก ให้กลายเป็นจระเข้เพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ต่อหน้ากรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

๔.๑.๔.๓ ผู้คุ้มครอง

ตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวประกอบและเป็นผู้คุ้มครอง มักมีลักษณะเหนือธรรมชาติ และมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือ มีความรับผิดชอบ และกล้าหาญ เป็นผู้คุ้มครองที่มีความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นจระเข้เจ้าที่ใช้พลังอำนาจหรือความศักดิ์สิทธิ์ของตนในการคุ้มครองบุคคล พบในนิทาน ๔ เรื่อง ผู้วิจัยพบตัวละครจระเข้ที่มีฐานะเป็นจระเข้เจ้าอาศัยอยู่หน้าวัดในตำนานเจ้าพ่อวัดศาลเจ้า จระเข้เจ้าอาศัยอยู่หน้าวัดศาลเจ้าและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในละแวกนั้น ส่วนตัวประกอบที่เป็นผู้คุ้มครองธรรมดา จะเป็นตัวละครที่ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ คอยเฝ้ารักษาและปกป้องสิ่งต่างๆให้ปลอดภัย แบ่งได้เป็นการคุ้มครองบุคคล และการคุ้มครองสถานที่ และ ท้าวโคจร ใน ชาลวันคำกาพย์ และ นิทานคำกลอนเรื่องไกรทอง ส่วนนวนายบุษย์ ปกป้องรักษาชีวิตผู้อื่นโดยออกไปปราบจระเข้อันธพาลที่อาละวาดกัดกินบริวารของตนและผู้คนในละแวกนั้น ส่วนผู้คุ้มครองสถานที่มิให้ผู้ใดล่วงล้ำเข้ามาได้ คือ จระเข้ที่เฝ้ากุดเชียงโสม ใน ตำนานเมืองฟ้าแดดสงยาง เฝ้าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอารักษ์คุ้มครองไว้อย่างปลอดภัย

๔.๑.๔.๔ ผู้บรมสั่งสอน

ตัวประกอบที่มีบทบาทเป็นผู้บรมสั่งสอนเป็นตัวละครจระเข้ที่มีลักษณะเหนือธรรมชาติและมีลักษณะนิสัยที่ดี คือ ชอบช่วยเหลือหรือยึดมั่นในศีลธรรม ตัวประกอบจะอบรมสั่งสอนตัวละครอื่นให้ประพฤติปฏิบัติตัวในทางที่ชอบ ซึ่งมีทั้งการอบรมตัวเองและตัวปฏิบัติที่ปรากฏในนิทาน ๗ เรื่อง ผู้บรมสั่งสอนตัวเองจะสั่งสอนตัวเองให้ประพฤติปฏิบัติตัวในทางที่ชอบและประพฤติตัวต่อสามีอย่างถูกต้อง พบใน นางแดงอ่อน ซึ่ง บิดาและมารดาของนางแดงอ่อน สอนการประพฤติตัวให้นางแดงอ่อนก่อนการแต่งงานกับ ท้าวมหาวงศ์

ส่วนผู้บรมสั่งสอนตัวปฏิบัติจะตักเตือนและให้คำแนะนำแก่ตัวปฏิบัติที่ประพฤติปฏิบัติตัวในทางที่ผิด คือ ท้าวรำไพ ที่ปรากฏอยู่ในนิทานหลายสำนวน ได้แก่ ชาลวันคำกาพย์ นิทานตอนต้นและบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ เรื่องไกรทอง บทเสภาเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ และ นิทานคำกลอนเรื่องไกรทองของนายบุษย์ และ ตำนานชาลวัน สำนวนที่ ๒ มีบทบาทเป็นผู้บรมสั่งสอน ชาลวัน หลานชายให้รักษาศีลและประพฤติตัวให้ถูกทำนองคลองธรรม

ตัวอย่างตอนที่ ท้าวรำไพ สั่งสอนและตักเตือน ชาลวัน ปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

จึงบอกแก่ชาละวันหลานชาย เอ็งฝันร้ายเพลิงกาฬผลาญไหม้
ได้แก่ไฟราคะร้อนฟอนใจ เพราะเองไปคาบมนุษย์มาเป็นเมีย ผู้มี
ฤทธา กายสิทธิ์ จะตามมาเอาชีวิตฆ่าเสีย ผันสาวใส่ให้กาจะพาเปลี่ย
มันก็ดกปลกเปลี่ยแก่เมียรัก เองทำบาปหยาบช้าสามาน เขี้ยมหาญ
อาจองค์ทงหนัก ปู้ห้ามก็ไม่ฟังโอหังก้นัก จงหยุดพักอย่าออกนอกถ้ำ
ทองฯ^๑

จากตัวอย่างข้างต้น ท้าวรำไพ ทำนายฝันให้ ชาละวัน แล้วว่ากล่าวตักเตือนที่
ชาละวัน ทำผิด รวมทั้งบอกวิธีการในการผ่อนเคราะห์หนักให้เป็นเบาแก่ ชาละวัน อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีตัวประกอบเพศหญิงอีก ๒ ตัว คือ นางผีเสื้อ ที่แปลงกายเป็น
จระเข้ ใน เจ้าสุวัตรนางบัวคำ และ นางจระเข้ปลา ใน ชาละวันคำภีร์ เป็นตัวละครจระเข้
เพศหญิงที่ประสบเคราะห์กรรมจากการพลัดพรากสามี แต่ก็ไม่เป็นที่รังเกียจหรือถูกกลั่นแกล้ง
เหมือนกับ นางแดงอ่อน เนื่องจากนิทานเรื่องแรกสามีมีภรรยาเป็นอมมนุษย์อีกหลายคน ส่วน
เรื่องที่สองสามีเป็นจระเข้เหมือนกัน นางจระเข้จึงเป็นที่ยอมรับของตัวละครอื่นในเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่าตัวละครจระเข้ที่เป็นตัวประกอบมีบทบาททั้งสิ้น ๕ บทบาท ได้แก่ ผู้ทำลาย
ผู้ช่วยเหลือตัวเอง ผู้คุ้มครอง และผู้บรมสั่งสอน ตามลำดับ ตัวประกอบมีบทบาทการเป็นผู้
ทำลายอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับตัวเองและตัวปฏิบัติบ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทหลักของตัวละคร
จระเข้ และถึงแม้จะเป็นเพียงตัวประกอบตัวละครจระเข้ก็ยังมีบทบาทสำคัญทั้งเป็นผู้ช่วยเหลือ
ตัวเองให้ประสบความสำเร็จ ผู้คุ้มครอง ผู้บรมสั่งสอน และผู้เป็นบริวาร ซึ่งส่งผลให้เรื่องดำเนิน
ต่อไปจนจบ

จากที่ได้พิจารณาบทบาทของตัวละครจระเข้ทั้งหมด ดังปรากฏในตารางที่ ๓ ใน
ภาคผนวกพบว่า แม้ว่าตัวละครจระเข้จะมีบทบาทดีหลากหลายกว่าบทบาทร้าย คือ ผู้คุ้มครอง
ผู้ช่วยเหลือตัวเอง ผู้เป็นพาหนะ ผู้สืบทอดประเพณี และผู้บรมสั่งสอน แต่ตัวละครจระเข้ส่วน
ใหญ่ในนิทานไทยกลับมีบทบาทร้าย คือ เป็นผู้ทำลาย ซึ่งสอดคล้องกับภาพของจระเข้ในนิทาน
ไทยที่เป็นสัตว์ร้าย ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ แต่เมื่อพิจารณาบทบาทรองลงมาของตัวละคร

^๑ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์, บทละครเสภาเรื่องไกรทอง (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน
งานฌาปนกิจศพ หม่อมราชวงศ์หญิง สิริยากร ศิลปี ณ วัดธาตุทอง พระโขนง กรุงเทพมหานคร,
๒๕๑๗), หน้า ๑๑.

จะพบว่า ตัวละครจะเข้มข้นแสดงบทบาทที่ดี คือ เป็นผู้คุ้มครอง ซึ่งเป็นลักษณะตรงข้ามที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจะได้อภิปรายต่อไป

๔.๒ จระเข้ในนิทานไทยกับบทบาทในการเป็นผู้ทำลายและผู้คุ้มครอง

ตัวละครจะเข้ในนิทานไทยไม่ว่าจะเป็นตัวเอก ตัวปฏิปักษ์ ผู้ช่วย หรือตัวประกอบ มักมีบทบาทเป็นผู้ทำลายมากที่สุด เนื่องจากผู้เล่ามักหยิบยกสัญชาตญาณตามธรรมชาติของจระเข้ที่เป็นสัตว์ร้ายมาเล่าในนิทาน ตัวละครจะเข้จึงมักอาละวาดกัดกินและทำร้ายผู้อื่นอย่างไม่เลือกหน้า ทั้งยังทำลายทรัพย์สินต่างๆสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นไปทั่ว แสดงให้เห็นถึงบทบาทการเป็นผู้ทำลายได้อย่างเด่นชัด

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือบทบาทการเป็นผู้ทำลายของตัวละครจะเข้จะถูกมองเป็นบทบาทของผู้คุ้มครองทันที เมื่อตัวละครจะเข้เป็นจระเข้เจ้าในท้องถิ่นต่างๆ หรือเป็นจระเข้เฝ้าสมบัติหรือสถานที่ต่างๆ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความหวาดกลัวจระเข้ของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ จึงหันมากราบไหว้บูชาสัตว์ร้ายประจำแม่น้ำหรือยกฐานะของจระเข้ให้เป็นผู้เฝ้ารักษาสัตว์ต่างๆแทน ด้วยเชื่อกันว่าความดุร้ายของจระเข้หรือจระเข้เจ้าเหล่านี้จะเป็นผลดีหากใช้ในการคุ้มครองคน สิ่งของ หรือสถานที่ต่างๆในท้องถิ่น การยกย่องสัตว์ร้ายให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเมื่อเกิดความกลัวต่อสิ่งใดแล้วก็ย่อมจะยกย่องบูชาสิ่งนั้นให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คุ้มครองตนและเพื่อลดความหวาดกลัวที่มีต่อสัตว์ร้ายชนิดนั้น เช่น ในประเทศอียิปต์มีจระเข้เป็นจำนวนมากในแม่น้ำไนล์ ด้วยความหวาดกลัวจระเข้ชาวอียิปต์โบราณจึงยกย่องบูชาจระเข้เหล่านั้นให้เป็นเทพเซเบค (Sebekh) เทพเจ้าจระเข้ ผู้รักษาภูเข้แม่น้ำไนล์^๑ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าบทบาทการเป็นผู้ทำลายและผู้คุ้มครองของตัวละครจะเข้เป็นบทบาทที่ตรงข้ามกัน กล่าวคือ บทบาทแรกเป็นบทบาทของผู้ร้ายที่คอยทำลายล้างและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ส่วนบทบาทที่สองเป็นบทบาทของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยช่วยเหลือและให้ความคุ้มครองผู้อื่นหรือเป็นบทบาทของผู้เฝ้ารักษาสัตว์ต่างๆให้ปลอดภัยอยู่เสมอ เมื่อผู้วิจัยพิจารณาที่มาของบทบาททั้งสองกลับพบว่า เป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากความหวาดกลัวต่อจระเข้ที่เป็นสัตว์ร้ายเช่นเดียวกัน กล่าวคือ บทบาทการเป็นผู้ทำลายแสดงถึงสาเหตุที่ทำให้คนหวาดกลัวจระเข้ นั่นคือ การเป็นสัตว์ร้ายคอยทำลายชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ส่วนบทบาทการเป็นผู้คุ้มครองแสดงให้เห็นถึงการต้องอยู่ร่วมกับความหวาดกลัวนั้นให้ได้ จึงเล่าถึงวิธีแก้ปัญหาโดยการยกย่องจระเข้ให้เป็นจระเข้เจ้าผู้คุ้มครองคนและสถานที่ต่างๆแทน จึงจะเห็นได้ว่าบทบาทการเป็นผู้ทำลายและ

^๑ กิตติ วัฒนมะหาดม, สุริยเทวีปกรณ (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒.

ผู้คุ้มครองของตัวละครจะเข้าเป็นบทบาทที่มีสาเหตุมาจากความหวาดกลัวความร้ายของจะเข้า เช่นเดียวกัน

น่าสังเกตว่าตัวละครจะเข้าที่มีบทบาทเป็นผู้ทำลายในนิทานประจำถิ่นมักมีฐานะเป็นตัวเอก แสดงให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับตัวละครจะเข้า จนบางครั้งถึงกับยกฐานะตัวละครจะเข้าดังกล่าวให้เป็นเจ้าพ่อหรือเป็นจะเข้าเจ้า ดังเช่น *จะเข้าชาละวัน* ในจังหวัดพิจิตร ที่มีศิระตั้งอยู่ในศาลเพียงตาให้คนกราบไหว้ หรือ “ท้าวพันดา พญาพันวัง” ที่ถือว่าเป็นจะเข้าเจ้าพ่อในท้องถิ่นแม้ว่าจะเป็นจะเข้าที่ร้ายเกรกก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่าตัวละครจะเข้ามักมีบทบาทเป็นผู้ทำลายก่อนแล้วจึงได้รับการยกฐานะให้เป็นผู้คุ้มครองในนิทานประจำถิ่น เห็นได้จากการศึกษาของสายป่าน ปุริวรรตชนะ^๖ ที่กล่าวถึงแบบเรื่องจะเข้าเจ้าในตำนานประจำถิ่นว่า จะเข้าศักดิ์สิทธิ์มักเคยออกอาละวาดกัดกินผู้คนก่อน แล้วจึงได้รับการนับถือให้เป็นจะเข้าศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นว่าตัวละครจะเข้ามีความสำคัญในนิทานประจำถิ่นต่างๆ จึงมักปรากฏบทบาทเป็นตัวเอก

แต่เมื่อตัวละครจะเข้าที่เป็นผู้ทำลายปรากฏในบทละครนอกซึ่งเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ กลับถูกกลบบทบาทลงจากตัวเอกเป็นตัวปฏิบัติ เห็นได้จาก *บทละครนอกเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์* ที่มีตัวเอกเป็นมนุษย์และมีจะเข้าเป็นตัวปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากบทละครนอกแต่งขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงหรือเพื่อความบันเทิง ดังนั้นตัวเอกจึงมักเป็นมนุษย์ ส่วนสัตว์จะถูกลดฐานะลงเป็นตัวละครฝ่ายตรงข้ามตัวเอกเท่านั้น *จะเข้าชาละวัน* จึงถูกกลบบทบาทจากตัวเอกใน *ตำนานชาละวัน* ซึ่งเป็นนิทานประจำถิ่น กลายเป็นตัวปฏิบัติใน *บทละครนอกเรื่องไกรทองพระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์* ที่มาต่อกรกับ *ไกรทอง* หมอจะเข้า และยังมีบทบาทเป็นเพียงผู้ทำลาย มิได้มีกรยกฐานะเป็นผู้คุ้มครองดังเช่นนิทานประจำถิ่นแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาลักษณะและบทบาทของตัวละครจะเข้าในนิทานไทยทั้งหมด ดังตารางที่ ๑, ๒ และ ๓ ในภาคผนวกพบว่า ตัวละครจะเข้าที่มีลักษณะตามธรรมชาติมักเป็นตัวเอกที่มีบทบาทร้าย คือ เป็นผู้ทำลาย ส่วนตัวละครจะเข้าที่มีลักษณะเหนือธรรมชาติมักเป็นตัวเอกที่มีบทบาทดี คือ เป็นผู้คุ้มครอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวละครจะเข้าที่มีลักษณะตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่มีบทบาทร้ายตามลักษณะนิสัยตามธรรมชาติของจะเข้า ส่วนตัวละครจะเข้าที่มีลักษณะเหนือธรรมชาติมักมีบทบาทดีเนื่องจากการเชื่อมโยงความร้ายของจะเข้ากับความคิดดีสิทธิ์หรือ

^๖ สายป่าน ปุริวรรตชนะ, “ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘.

พลังอำนาจ ซึ่งมนุษย์เชื่อกันว่าความศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจนี้สามารถช่วยเหลือหรือคุ้มครองบุคคล สิ่งของหรือสถานที่ต่างๆได้

๔.๓ นิทานไทยทำให้จระเข้กลายเป็นสัญลักษณ์

ตัวละครจระเข้ในนิทานไทยส่วนใหญ่มีบทบาทร้าย เนื่องจากผู้เล่ามักกล่าวถึงสัญชาตญาณของจระเข้ที่เป็นสัตว์ร้าย ผู้วิจัยพบว่านิทานไทยทำให้จระเข้กลายเป็นสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆในสังคมไทยอย่างน้อย ๒ ประการ คือ จระเข้เป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และจระเข้เป็นสัญลักษณ์ของผู้หวังสมบัติและตระหนี่ในทาน

๔.๓.๑ จระเข้เป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

การยกย่องบูชาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีมาก่อนการรับพระพุทธศาสนา^๑ การที่จระเข้ได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยนั้น เนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคกลางและภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำและมีจระเข้เป็นสัตว์ร้ายประจำแม่น้ำ ดังปรากฏใน นิราศเมืองสุพรรณบุรี ของสุนทรภู่เมื่อกล่าวถึงการเดินทางทางน้ำก็มักพบจระเข้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ยามตึกกรีกกรีนลั่น	ลมฝน
ถึงย่านบ้านขโมยมล	มีดคลุ้ม
จระเข้เร่ค้ำร่น	ร้องฮ่อม ฮ่อมแฮ
มุ่งเขม้นเห็นขุ่มขุ่ม	แข่งขู่ฟูลอย
ราตรีมีจระเข้ค้ำ	บ้านขโมย
เด็กหนุ่มสู่มเรือโดย	ดวนพุย
ฝนปร่าปร่าเปรียะไปรย	ปรายสัตว์ สนั่นแฮ
ต่างง่าพัวขวานหมุย	มุ่งกุ่มกุ่มกา ^๒

^๑ ปฐม หงษ์สุวรรณ, "ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม," (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๕.

^๒ สุนทรภู่, นิราศสุพรรณ (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๙๔.

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำต่างหวาดกลัวว่าจะถูกจระเข้ทำร้าย ดังนั้นการเปลี่ยนสถานภาพของจระเข้ที่เป็นสัตว์ร้ายประจำแม่น้ำให้กลายเป็นเทพผู้คุ้มครองสถานที่และผู้คนที่ในบริเวณนั้นจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไปในชุมชนริมน้ำ โดยการยกย่องจระเข้ให้เป็นจระเข้เจ้าและกราบไหว้บูชาด้วยเครื่องเซ่นไหว้และสิ่งของต่างๆ เพื่อให้จระเข้เจ้าเหล่านี้พอใจ เพราะตามความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเชื่อกันว่าการบูชาเทพเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การรอดพ้นจากการถูกทำร้ายหรือถูกลงโทษได้ ทั้งยังสามารถให้คุณแก่ผู้ที่บูชาได้อีกด้วย

จากตำนานเกี่ยวกับจระเข้ของภาคกลางและภาคใต้ที่ผู้วิจัยรวบรวมไว้พบว่า จระเข้เป็นสัตว์ที่ได้รับการยกย่องบูชาจากผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ เมื่อผู้คนต้องพึ่งพาแหล่งน้ำซึ่งมีจระเข้เป็นสัตว์ร้ายประจำแม่น้ำ จึงต้องปรับเปลี่ยนฐานะของจระเข้ที่เป็นสัตว์ร้ายให้กลายเป็นเทพประจำแหล่งน้ำ เพื่อลดความกังวลและหวาดกลัวต่อจระเข้ รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นว่าจระเข้เจ้าเหล่านี้จะไม่ทำร้ายตนแต่จะให้ความคุ้มครองแทน

การยกย่องจระเข้ให้เป็นจระเข้เจ้าและการบูชาเพื่อลดความหวาดกลัวจากการถูกจระเข้ทำร้ายนั้น ปรากฏในศาลเจ้าต่างๆที่มีการนำศีรษะหรือหัวกะโหลกของจระเข้ตั้งไว้ในศาลเจ้าเหล่านั้น เช่น ศาลเจ้าพ่อจ้อยที่แขวงบางระมาด เขตดลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีหัวกะโหลกและกระดูกบางส่วนของจระเข้อยู่ โดยเชื่อกันว่าจระเข้เป็นพาหนะของเจ้าพ่อจ้อย นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมนำตุ๊กตุนรูปรูปจระเข้มาถวายเพื่อเป็นบริวารของเจ้าพ่ออีกด้วย ส่วนที่ศาลเจ้าพ่อจ้อยที่แขวงดลิ่งชัน กรุงเทพมหานครก็มีกะโหลกจระเข้ ๓ หัวเช่นเดียวกัน เนื่องจากเจ้าพ่อจ้อยมีจระเข้เป็นพาหนะ^๑

นอกจากนี้ในท้องถิ่นต่างๆของไทยก็มีตำนานเกี่ยวกับจระเข้เจ้าหรือจระเข้ลูกศิษย์เจ้าพ่อเจ้าแม่ ที่กล่าวถึงความเก่งกล้าหรือความศักดิ์สิทธิ์ของจระเข้เจ้าประจำถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เห็นได้จากการสักการบูชาจระเข้เจ้าเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ทั้งการขอพรให้คุ้มครองและการบนบานศาลกล่าวเพื่อให้สมหวัง ดังปรากฏในตำนานภาคกลางที่กล่าวถึงจระเข้เจ้า คือ ตำนานจระเข้เจ้าพ่อเทพารักษ์ จังหวัดตาก^๒ ตำนานเจ้าพ่อองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก^๓ ตำนานจระเข้เจ้าศาลเจ้าพ่อแก้วเขียว จังหวัดนครสวรรค์^๔ และ ตำนาน

^๑ สุกัญญา สุจนายา, ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด ธนบุรี (ทุนวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^๒ สายป่าน ปุริวรรณชนะ, "ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย," หน้า ๔๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

เจ้าพ่อวัดศาลเจ้า จังหวัดปทุมธานี^๑ และตำนานเกี่ยวกับจระเข้เจ้าของภาคใต้ คือ ตำนานโต๊ะนายมน จังหวัดสตูล^๒ ตำนานโต๊ะหินขวาง^๓ และ ตำนานทวดคลองนางเรียม^๔

การเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของจระเข้ยังปรากฏอีกในหลายประเทศ เช่น ในประเทศอียิปต์ ตั้งแต่สมัยโบราณได้ยกย่องเทพเจ้าโซเบก-ราให้เป็นเทพเจ้าจระเข้และผู้ปกครองแม่น้ำไนล์^๕ แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวอียิปต์โบราณ ในประเทศอินเดียและเนปาลจระเข้ยังถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของชาวฮินดูในฐานะที่เป็นพาหนะของพระวรุณหรือพระพิรุณ^๖ และพระแม่คงคา^๗ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจระเข้มีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าผู้ประทานฝนและน้ำให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้จระเข้ยังถูกยกย่องให้เป็นบรรพบุรุษของบางกลุ่มชน เช่น ชาวจาม ดังจะเห็นได้จากชุมชนบ้านควัวในกรุงเทพฯซึ่งสืบเชื้อสายมาจากจามในกัมพูชาก็เชื่อว่าจระเข้เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษของตน^๘ จึงถือได้ว่าการเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของจระเข้เป็นสัญลักษณ์สากลที่ปรากฏในหลายประเทศ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

^๒ รื่นนภา รัตนพงศ์, “โต๊ะนายมน: ตำนาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ ๖ (๒๕๔๒): ๒๘๔๔.

^๓ อารมณ์ อุกฤษณ์, “โต๊ะหินขวาง,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ๖ (๒๕๔๒): ๒๘๕๑.

^๔ ฟวง บุขรารัตน์, “ทวดคลองนางเรียม,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ ๖ (๒๕๔๒): ๓๐๑๙.

^๕ ศักดิ์ บวร, ตำนานความมหัศจรรย์ของอียิปต์ (กรุงเทพฯ: หนังสือสายน้ำ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘.

^๖ ประจักษ์ ประภาพิตยากร, เทวดานุกรม ในวรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๘.

^๗ Trilok Chandra Majupuria, *Sacred Animals of Nepal & India*, (India: M.Devi, 2000), p. 40.

^๘ สุจิตต์ วงษ์เทศ, “สัตว์สัญลักษณ์บรรพบุรุษของมนุษย์สมัยก่อน,” ศิลปวัฒนธรรม ๑๗, ๑๑(กันยายน ๒๕๓๙): ๒๐, ๒๑๖.

๔.๓.๒ จระเข้เป็นสัญลักษณ์ของผู้หวงสมบัติและตระหนี่ในทาน

การถือศีลปฏิบัติธรรม เป็นพฤติกรรมในกระบวนการทัศน์ทางพุทธศาสนาที่เป็นข้อบัญญัติ กำหนดวิถีทางปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา อันเป็นความประพฤติดีประพฤติดชอบ^๑ การทำบุญให้ทานถือเป็นข้อปฏิบัติหนึ่งทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับจระเข้และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการละทิ้งข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนานี้ปรากฏอยู่ในนิทานไทย ๒ เรื่อง ได้แก่ ตำนานธงจระเข้ ส่วนที่ ๒ และ ตำนานดาวจระเข้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเพณีการชักธงจระเข้ปักหน้าวัดในเทศกาลทอดกฐิน นิทานทั้งสองเรื่องนี้กล่าวถึงผู้ที่หวงสมบัติ ไม่ยอมทำบุญตระหนี่ในการทำบุญให้ทานและผูกพยาบาทผู้ที่นำเงินตนไปทำบุญจนต้องเกิดเป็นจระเข้ชดใช้กรรม อันกลายเป็นที่มาของประเพณีการปักธงรูปจระเข้หน้าวัดที่ทอดกฐิน

ในหนังสือ กรรม ตามนัยแห่งพุทธธรรม ได้กล่าวถึงกรรมของผู้ที่ไม่ทำทานไว้ว่า

สตรีหรือบุรุษผู้ไม่บำเพ็ญทาน ไม่ให้ปันข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ดายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโภคะน้อย^๒

แสดงให้เห็นว่าตามหลักของพระพุทธศาสนาผู้ที่ไม่ยอมทำทานในพระพุทธศาสนาถือเป็นกรรมที่จะติดตัวไปจนตาย และหากเกิดเป็นมนุษย์อีกชาติหนึ่งก็จะมีทรัพย์สมบัติในการอุปโภคบริโภคน้อย ส่งผลให้ดำเนินชีวิตได้อย่างลำบาก นอกจากนี้ก็ยังมีกรกล่าวถึงผลกระทบของผู้ที่อาฆาตพยาบาทไว้ดังนี้

สตรีหรือบุรุษผู้เป็นคนมักโกรธ เคียดแค้นง่าย ใครว่ากล่าวนิติน้อย ก็ขัดใจพลุ่งพล่าน พยาบาทแสดงความขื่นเคียดให้ปรากฏ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพร้อมถึงที่แล้ว ดายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ

^๑ ปฐม หงษ์สุวรรณ, “ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม,” หน้า ๒๕๒.

^๒ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรม ตามนัยแห่งพุทธธรรม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๖.

วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้นหากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ใน
ภายหลัง ก็จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม (ไม่สวยไม่งาม)^๑

กรรมของผู้ที่อาฆาตพยาบาทตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ จะต้องเกิดเป็นคนมี
ผิวพรรณไม่สวยงามในชาติต่อมา

มีความเชื่อกันว่าผู้ที่หวงสมบัติและไม่ยอมทำทานทั้งยังผูกพยาบาทผู้ที่นำทรัพย์สินของ
ตนไปทำทานจะต้องเกิดเป็นจระเข้ จระเข้จึงถือเป็นตัวแทนของผู้ที่รับกรรมอันเนื่องมาจากการ
ขัดต่อหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เทียบได้กับคนที่ไม่บำเพ็ญทานจึงมีโภคะน้อยและคนที่ผูก
พยาบาทจึงมีผิวพรรณไม่สวยงามตามหลักของพระพุทธศาสนา เนื่องจากจระเข้ต้องคอยล่าเหยื่อ
เพื่อเป็นอาหารจึงจะอยู่รอดและเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่มีผิวหยาบขรุขระจึงสอดคล้องกับผล
กรรมดังกล่าว จากตำนานกล่าวว่าเมื่อจระเข้ได้รับผลกรรมแล้วก็กลับใจอยากร่วมทำบุญเพื่อจะ
ได้หลุดพ้นจากบ่วงกรรม จึงขอให้ตนได้มีรูปติดที่ธงทอดกฐินร่วมขบวนกฐินไปด้วย ส่งผลให้ไป
เกิดเป็นดาวจระเข้ นิทานเรื่องดังกล่าวจึงเป็นกุศโลบายหนึ่งที่แฝงคำสอนเกี่ยวกับการทำบุญให้
ทานและผลแห่งกรรมไว้อย่างแยบยล

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับบทบาทของจระเข้ในสังคมไทยจะเห็นได้ว่า จระเข้ซึ่งเป็น
สัตว์ที่คนทั่วไปมองว่าดุร้าย สามารถเป็นตัวแทนได้ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ย่ำในสังคมไทย ในด้านดี
จระเข้ถือเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนด้านร้ายจระเข้ถือเป็นตัวแทนของคนหวงสมบัติไว้
ไม่ทำทาน จึงอาจกล่าวได้ว่าสัตว์ที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นสัตว์ที่ดุร้ายอาจไม่ได้มีสัญลักษณ์หรือ
เป็นตัวแทนของความชั่วร้ายเสียหมด ในทางกลับกันสัตว์ที่ดุร้ายอาจเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทน
ของสิ่งที่ดีหรือมีพลังนำเกรงขามและนำเคารพมากกว่าสัตว์ที่ไม่ดุร้ายก็เป็นได้และยังสื่อถึงผู้
ประพฤติผิดที่กลับใจได้อีกด้วย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.